

A person is suspended in the air, wearing a white jumpsuit with a dark, intricate pattern. They are hanging from a thin wire that is attached to a large, rectangular object above them. The background is a dense, red, leafy environment, possibly a jungle or a stylized forest. The overall color palette is dominated by red and white, with some dark blue and black accents.

~ krvavý ~
BRONX

DRUHÉ MĚSTO / HOST

DRUHÉ MĚSTO / HOST

~krvavý~
BRONX

Brno 2020

~ krvavý ~
BRONX

Kniha vychází s laskavou finanční podporou statutárního města Brna.

© Bianca Bellová, Irena Dousková, Petra Dvořáková, Ondřej Hübl,
Václav Kahuda, Dora Kaprálová, Michal Konečný, Štěpán Kučera,
Alena Mornštajnová, Jan Němec, Ludvík Němec, Martin Reiner,
Petra Soukupová, Petr Stančík, Michal Sýkora, Kateřina Tučková, 2020

Editor © Martin Reiner, 2020

Illustrations © Jakub Tomáš, 2020

© Druhé město — Martin Reiner, 2020

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2020

ISBN 978-80-7227-436-9 (Tištěná kniha Druhé město)

ISBN 978-80-275-0255-4 (Tištěná kniha Host)

ISBN 978-80-7227-826-8 (E-kniha)

BRONX

ANEB POKUS O STRUČNÝ POPIS LITERÁRNÍ KRAJINY

~ michal konečný ~

I.

Z podnětu moravskoslezského gubernátora hraběte Antonína Bedřicha Mittrowského vytvořil roku 1815 adjunkt zemského stavebního ředitelství rytíř Ludvík Froschmeyer ze Scheibenhofu plán města Brna, do něhož s pečlivostí někdejšího ženijního důstojníka zakreslil i všechna brněnská předměstí. Plán je zajímavý nejen díky své kartografické přesnosti, ale zejména proto, že zachycuje prostor před městskými hradbami těsně předtím, než do předměstí vtrhla průmyslová revoluce. Krajinu východně a jihovýchodně od hradeb tehdy tvořily zahrady a pole, uprostřed nichž se táhla ulice Cejl, stáječící se na svém konci k Zábrdovicím. V místech současné Körnerovy se dalo projít do další ulice, současné Bratislavské, která měla s předchůdkyněmi dnešních ulic Příční a Stará status oficiálního předměstí s honosným názvem připomínajícím jméno císaře — Josefstadt. Tuto zástavbu lemoval na západní straně potok Ponávka, na východě pak

svitavský náhon, plynoucí dál k jižnímu předměstí kolem dnešní ulice Křenová. Idylická venkovská zástavba obklopená rozsáhlými loukami, jimiž protékaly neregulované vodní toky, je patrná na několika dochovaných vedutách Josefa Maserleho či Františka Xavera Richtera či zmiňovaného rytíře ze Scheibenhofu, který kromě svých zeměměřičských schopností vynikl také jako zdatný malíř. Tvořily ji nevelké přízemní či patrové zemědělské usedlosti s fasádami obrácenými do ulice, mezi nimiž se sporadicky objevovala i honosnější průčelí domů moravských šlechticů a movitějších měšťanů, kteří na předměstí vlastnili okrasné a užitkové zahrady. Našli se mezi nimi i tací, jako například zasloužilý ředitel moravskoslezského stavebního ředitelství baron Karl Jacobi z Eckholmu, kteří na Cejlu v sousedství prostých venkovanů bydleli po celý rok. Z matrik jednoznačně vyplývá, že většinu obyvatel brněnských předměstí východně od městských hradeb tvořili zemědělci a drobní řemeslníci. Už během vlády císařovny Marie Terezie se na ulici Křenová usadila i nevelká židovská komunita, která získala právo pořádat společné bohoslužby; není jistě náhodou, že právě v okolí Křenové byly následně vystavěny i všechny brněnské synagogy. To však předbíháme. V sedmdesátých letech osmnáctého století představovala největší budovu v celém prostoru právě dostavěná tereziánská káznice na Cejlu, jejíž proporce do značné míry předznamenaly další osud celého prostoru.

Zemská vláda zde vystavěla káznici zejména kvůli dostatku místa a ze stejného důvodu začalo předměstí přitahovat i první podnikatele. Levné pozemky v blízkosti vodních zdrojů byly vhodné pro výstavbu manufaktur a továren. Jako první zde zřídil valchu zakladatel brněnského průmyslu Johann Leopold Köffiller, v jejímž sousedství založil roku 1795 Jakob Friedrich Schöll barvírnu látek. O dva roky později vyrostla na Dolním Cejlu továrna na výrobu jemných suken podnikatelů Heinricha Friedricha

Hopfa a Johanna Gottfrieda Bräunliche — jeden z prvních podniků, který stál u zrodu pozdější slávy moravského Manchesteru. A to byl teprve začátek. Roku 1834 vystavěl na Cejlu svoji velkou a moderní textilní továrnu belgický průmyslník Johann Hubert Soxhlet, jehož po roce 1848 následovala řada podnikatelů židovského původu. Trvalo jen půl století a venkovská krajina, kam každý den přicházely za prací stovky dělníků, se změnila k nepoznání.

Už po polovině devatenáctého století připomínala město s činžovními pavlačovými domy, hospodami, obchody, školami, vývařovnami, spolkovými místnostmi, noclehárnami a zejména se stále rozsáhlejšími továrními komplexy, v jejichž sousedství se tísnily nevelké přízemní domky, které podobně jako jejich staří obyvatelé ustupovali nové době. Stavební rozvoj, trvající až do rozpadu monarchie, v podstatě vytvořil okolí Cejlu, Francouzské a Křenové, tak jak je známe dnes. Na charakteru této části města je jasně vidět, jak překotně a s jakým cílem se tehdy stavělo. Přestože už existovaly diskuse i vzory, jak by mělo vypadat moderní zdravé město, dělnických čtvrtí kolem továren se tyto úvahy netýkaly. Tato skutečnost je nejlépe patrná při srovnání ulic Bronxu s dalším soudobým developerským projektem, který vznikl jen o pár stovek metrů dál — s dnešní třídou Kapitána Jaroše a přílehlými ulicemi. S tím, aby ulice kolem Cejlu vypadaly reprezentativně, aby zde byl dostatek zeleně a aby výstavba splňovala základní hygienické požadavky, si hlavu téměř nikdo nelámал.

Do charakteru a podoby předměstí zasáhly i dva další podstatné faktory. Jednak proběhla nákladná regulace vodních toků, zejména pak narovnání koryta Svitavy, zasypání svitavského náhonu a svedení potoka Ponávky do kanalizace, čímž bylo jednou provždy zamezeno mnohdy ničivým povodním, pustošícím předměstí již od středověku. Neméně důležitý zásah, ovlivňující hlavně